

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Тотко Стоянов

член на научното жури за оценка на качествата на дисертационния труд

на Димитър Благоев Байраков

на тема: „Планински светилища в южна Тракия”

представен за присъждане на образователна и научна степен “Доктор”

През последните десетилетия е налице засилен интерес към проблематиката на култовите места в Тракия от Къснобронзовата и Желязната епоха. Успоредно с целенасочени теренни проучвания, преди всичко на територията на дн. Южна България, са налице и опити за теоретично осмисляне и дискусии по проблема. Интересът към проблемите на светилищата като елементи на религиозния живот в древна Тракия, въз основа на данните от античните извари, е много по-стар и е натрупана обемиста литература. В този контекст, изследване като предложеното, е актуално и навременно като тематика и ареален обхват. Същевременно, бих казал, че това е едно сериозно предизвикателство към възможностите на изследователя.

Авторът уговаря в началото на 1 глава, че изследването обхваща предимно земите до южните граници на България и на практика не визира земите от Егейското крайбрежие и територията на европейската част на Република Турция. За островите от северната част на Егейско море Тасос, Самотраки, Имброс и Лемнос не се споменава (с.11-14). Така географските рамки „Южна Тракия” придобиват чувствителна условност.

Хронологически, дисертацията визира периода от късната фаза на бронзовата епоха до края на I хил. пр. Хр., като е уточнено, че наличието на данни за продължаване на “живота” в някои обекти е причина да се визират и феномени от римската епоха (с.13-14)

Структурата на изследването е подходяща за постигане на поставената задача (респ. задачи) “да даде в организиран и синтезиран методологичен вид дефинитивни (определящи) и недефинитивни (неопределящи) критерии за класифицирането на даден археологически обект като планинско светилище”; тези обекти “да се поставят в контекста на култовите места в един по-широк ареал, включващ планинските масиви из Източното Средиземноморие” (с. 1); “... да бъдат разгледани от различни гледни точки, т. е. чрез *интердисциплинарен подход*, който изисква използването на исторически, археологически и културно-антропологически анализ” (с. 4). Всъщност, в текста не е формулирана цел, а изразите “за целите на настоящия дисертационен труд” (с. 2), “текстът на дисертацията

няма за цел ... “ (с. 4), допълнително създават объркване за читателя да отсее, каква е целта (целите) и какви са задачите на труда.

Дисертационният труд е обемист - състои се от две части: I. Текст (326) и II. Приложения (320): № 1 Сведения в античните писмени извори (327-348), № 2 Каталог на археологическите обекти от южна Тракия със сигурна или възможна интерпретация като планински светилища (349-537), Библиография, 6 карти и 16 табла - общо 647 страници.

В приложение I са представени античните текстове, използвани в дисертацията (основно в гл. втора). При част от тях е даден превод на български (с посочен автор), при част е представен в бележка превод на английски, а при част от текстовете липсва превод.

В част II “Каталог на археологически обекти ...светилища”, са представени данните за 276 обекта със сигурна или предполагаема функция на светилища, описани по константни стандартни показатели. Масивът от база данни е принос към темата за светилищата в региона. Авторът има пряко участие в проучванията на някои обекти и документацията за тях. Има включени и обекти от римската епоха, което се вписва в тематичния обхват на тезата. При някои каталожни номера позицията “хронология на обекта“ е пропусната (№ 107, 111, 119-120, 135-137, 274-275).

Картите и таблата илюстрират данните за археологически и теренни проучвания на светилища. Изпълнени на много добро ниво те са удачно допълнение към текста и каталога (приложение II), с който обаче не са синхронизирани. Има и неудачи. Табло 18 съдържа всъщност 6 отделни табла (карти) за някои от важните светилища. Читателят е затруднен да открие посочените в текста към тях обекти, защото е посочен каталожният им номер, но самите светилища на картите имат друга номерация, а при (под)табло № 6 светилищата Бабяшка чука (Кат. № 71) и Хайдушко кладенче (Кат. № 106) изобщо не са обозначени в картата.

Глава I “Въведение в проблематиката на планинските светилища” има няколко обособени дяла. След очертаване на географския обхват и основните хронологически измерения на изследването са дискутирани проблеми(те) пред проучването на планинските светилища в южна Тракия. Тук има представени тези, взети от историографията, които би следвало да бъдат съпоставени с резултатите от анализа в следващите глави и представени като синтез в края на изследването.

Специфичната терминология, свързана с обекта на изследването – религия, култ и ритуал, светилище и др., е дискутирана на фона на постигнатото в специализираните изследвания по тези проблеми за къснобронзовите цивилизации на Егейския басейн и

Елада от желязната епоха, както и с някои примери от Източното Средиземноморие. Идеята е правомерна, с оглед на органичната връзка на изследвания ареал с посочения регион. Може би едно по-стегнато излагане на тези въпроси и поглед към изследванията по проблема и към съседните на Тракия региони на запад, север и изток би дал по-голяма пълнота на тезата.

В глава II са анализирани данните за планински светилища в Южна Тракия от античните писмени извори. Отправна точка е известният пасаж у Херодот за светилището-прорицалище на бог Дионис, съчетан с анализа на по-късни сведения. Дисертантът се е опитал, използвайки критично предишни интерпретации на изворите, да систематизира данни за географското положение и характеристиките на прочутото светилище на Дионис и ги свърже предпазливо с данни от теренните проучвания в последните години (в гл. III). Разгледани са и данните за други планински светилища свързани с различни митологически персонажи. Параграфът “Допълнителни сведения, свързани с божества, култове и светилища в планинските райони на Източното Средиземноморие” е полезен за изследването, но е излишно обемен и многословен.

Глава III “Археологически данни за планински светилища в Южна Тракия”, заедно с каталога – Приложение II, се явява основна в тезата.

Систематизирана е информацията за началните етапи и съвременното състояние на проучванията на планински светилища в Южна Тракия. Специално място е отредено на методите на изследване и критериите за разграничаване на култовите места от профанните. Изразът “определяне на ритуалното значение на култовите обекти” е съдържателно неточен.

Направен е опит за синтезиране на основните характеристики на светилищата в Южна Тракия. Обобщени са данните за топографските характеристики, хронологията, структурата и интериора, характерните групи находки в светилищата и връзката им с функционирането им като култови места. Изразът “разпространение на светилищата” е неточен и некоректен. Става дума за локализиране на известното към момента.

Благоприятен фактор за работата по този дял на тезата е наличието на конкретни и обобщаващи изследвания по темата за региона и отделни субрегиони (М. Домарадски, А. Гоцев, М. Тонкова, Г. Нехризов, К. Кисъов, Д. Гергова и др.), които авторът познава и ползва. Като цяло, това е най-приносният дял от дисертацията.

Под заглавието “Обредността в планинските светилища на Южна Тракия” на четвърта глава, са съчетани три групи интерпретации на сведения от различен характер. Не съм убеден в необходимостта на тази част от тезата, като последна глава.

Заключението е обемисто (с. 300-326), но всъщност съдържателно не е синтез на основните наблюдения и изводи, а е по-скоро резюме на основните части от текста. Впрочем, преразказ, какво съдържат четирите глави на текста, има и в „Уводни-те думи” (с. 5-9).

В заключение, бих обобщил, че задачите (целите?) на изследването са постигнати в значителна степен.

Идеята на автора да се въведе в употреба един по-обхватен, универсален термин като „планински светилища”, вместо използваните досега термини, остава дискуссионна. Фактът, че разглежда без предложения за ревизия различните типове култови места, предложени в досегашните изследвания (с. 205-211) е показателен.

Приносни елементи съдържат отделни части от четирите глави и самото изследване като цяло. Авторът демонстрира добро познаване на публикациите по широкия кръг теми, разисквани в тезата, както и автопсия по отношение на голяма част от обектите и подемния материал.

Работата е написана на добър език, с овладяна специфична лексика за различните видове извори, което е израз на професионално израстване.

Авторефератът и автосправката отразяват коректно съдържанието и основните постижения на автора в дисертацията.

Димитър Благоев Байраков е автор на четири научни публикации, пряко свързани с темата на дисертацията и е съавтор в редица публикации на теренни поучвания в изданията “Археологически проучвания иразкопки”.

В заключение, независимо от отправените критични бележки, като имам пред вид цялостните качества на дисертационния труд на **Димитър Благоев Байраков**, заявявам пред уважаемото жури, че рецензираната работа притежава научни достойнства и отговаря на изискванията **да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор”**.

26.04.2015 г.

Проф. д-р Тотко Стоянов